

Frank A. Fetter: Unutulmuş Bir Dev

Jeffrey M. Herbener

Çeviren: Ünsal Çetin

Avusturya Okulu kurucuları (Menger, Böhm-Bawerk ve Wieser) ile onun (Mises ve Hayek tarafından önderlik edilen) sonraki nesli arasındaki dönemde, Frank Albert Fetter Avusturyacı iktisadın bayraktarı idi. Onun 1904 tarihli bilimsel incelemesi *Principles of Economics*¹ (İktisadın İlkeleri), Ludwig von Mises'in 1940 tarihli *Nationalökonomie* isimli incelemesine kadar aşılmaz kalan, Avusturyacı gelenekteki iktisadın genel bir teorisini inşa etti. Fakat, iki dünya savaşı arası dönemde Avusturya'dan göçün çok öncesinde, bir Amerikalı Avusturyacı olan Fetter, bu düşünce okuluna yaptığı pek çok katkıdan ötürü hak ettiği kabulü kazanmış değildir.

Kendiliğinden belli-tümden gelimli (axiomatic-deductive) yöntemi kullanarak, Fetter iktisadî yasaların izini bireysel insan eylemine kadar sürdü. Böyle yaparak, tıpkı her bir tüketici malının fiyatının yalnızca subjektif değerce belirlenmesi gibi, fâiz oranının da yalnızca zaman tercihince belirlendiğini gösterdi. Her bir üretici malının kira bedeli (rental price) ona müteşebbislerin talebi tarafından isnat edilir ve onun iskonto edilmiş marjinal ürün değerine eşittir. Her bir dayanıklı malın sermaye değeri onun gelecek kira bedellerinin iskontolu değerine eşittir. Fetter bu yeknesak, subjektif değer teorisinin nasıl olup da sosyalist emeği sömürü teorileri, Ricardocu rant teorileri ve fâizin verimlilik teorilerinin terkinini ima ettiğini gösterdi.

¹ Frank A. Fetter, *The Principles of Economics* (New York: Century, 1904).

Fetter, Avusturyacı sermaye, para, fâiz ve girişimcilik teorileri üstünde ilerleyerek, büyüme döneminin, para ve kredi genişlemesi arttıkça, sermaye değerlerinin yapay yükselişi ile karakterize edildiğini savunarak, gelişmemiş bir ticarî dalgalanma teorisini dahi geliştirdi. Hızlı büyümenin hatalı sermaye değerlerinin birdenbire doğru olan daha düşük seviyelere inmesi ve buna mukabil, iflâs, işsizlik ve buhranın tasarrufu ile sonuçlanan, enflasyonun duruşu kriz ile takip edilir.

Onun sermaye ve fâiz üstüne eseri henüz Avusturyacılar tarafından dahi aşılmış veya tamamen kıymeti bilinir dahi değildir; Eugen von Böhm-Bawerk'in bir verimlilik fâiz teorisine sapışının bir düzeltilmesinden çok daha fazlası olmak üzere, bu eser verimliliğin fâiz oranının belirleniminde bir rol oynadığı şeklindeki iddianın nihaî reddi ve kapitalizasyona dâir bütün çalışmalar için temel teşkil etmektedir.

Arkaplan

8 Mart 1863'te Indiana'nın kuzey merkezindeki Peru çiftçilik ahalisinde doğan Fetter on altı yaşında Indiana Üniversitesi'ne kaydoldu. Son sınıfa geçişinin ardından, babası hasta iken ailenin kitabevini işletmek amacıyla, koleji terk etti. Başarılı bir girişimci olarak sekiz yıl boyunca, onun iktisadı bir kariyer olarak seçme kararını etkileyen kitap olan, Henry George'un *Progress and Poverty* (Gelişme ve Fakirlik) de dahil, işi üstünde ona tedarik edilen kitapları ve dergileri okudu.

1890'da Indiana Üniversitesi'ne geri döndü ve 1891'de fakülte diploması derecesini aldı. Bu bakımdan dahi, onun örgün öğretimindeki kendisini feda eden ertelemesi önemli olmuştur, zira derecesini Jeremiah W. Jenks'in tesiri altında tamamladı. Sonraki yıl, o sırada Cornell Üniversitesi'nde olan Jenks, bu aynı yılda Cornell'den lisansüstü felsefe derecesi kazanan Fetter için bir burs temin etti. Jenks daha sonra, kendisinin yapmış olduğu gibi, onu Johannes Conrad'ın gözetimi altında çalışması için teşvik etti ve Fetter, Paris'teki Sorbonne'da derslere katıldıktan sonra, Heidelberg'teki Halle Üniversitesi'nden Conrad'ın gözetimi altında 1894'te bir doktora derecesi kazandı. Tezini, daha kapsamlı bir refah teorisinin parçası olarak gördüğü, nüfus teorisi üzerine yazdı ve bundan sonra kendisini genel bir değer ve refah teorisinin geliştirilmesine adadı.²

2 Fetter'in tezi *Versuch einer Bevölkerungslehre ausgehend von einer Kritik des Malthus'schen Bevölkerungsprinzips* (Malthus'un Nüfus İlkelerinin Bir Eleştirisine Dayalı Olarak Nüfus Doktrinine Dâir Bir Deneme) adıyla yayımlandı (Jena: Gustav Fischer, 1894). Yüzyılın bitişinden önce birkaç tane ve 1907'de bir tane makale yazdıktan sonra, nüfus konusunu Amerikan İktisat Topluluğu yıllık Başkan'lığının konuşmasının konusu yaptı; bkz. Fetter "Population and Prosperity," *American Economic Review*, ek, 3 (Mart 1913): 5-19. Onun tezi uygarlıkların yalnızca Malthuscu nüfus

Fetter formel çalışmalarından, Cornell'de bir yıllığına okutmanlık yapmak üzere, geri döndü ve sonra Indiana Üniversite'sinde 1898'e dek iktisadî ve sosyal bilimler profesörü olarak bir görevi kabul etti. Sonraki üç yıl Stanford Üniversitesi'nde ders verdi ve 1901'den 1911'e kadar, Cornell Üniversitesi'nde politik iktisat ve finans profesörü olarak Jenks'in meslektaşısı oldu. 1911'de Princeton Üniversitesi'ndeki tarih, politika ve iktisadî içeren disiplinler arası birimin başkanlığını kabul etti ve 1913'ten başlayarak on bir yıl boyunca yeni kurulan iktisat birimi başkanı olarak hizmet verdi. 1931'de Princeton'un mecburî emeklilik düzenlemeleri gereği, görev ünvanını muhafaza eden emekli profesör (emeritus) statüsünü kazandı, ancak, tanınmışlığı ve verimliliği öyle büyüktü ki, 1933'te yetmiş yaşına varıncaya dek lisans seviyesi sınıflarına ders vermeye devam etti.

Harvard, Columbia, The Johns Hopkins ve Northwestern üniversiteleri, Illinois Üniversitesi ve Claremont Kolejlerinde misafir öğretim üyesi veya öğretim üyesi değişimi kapsamında dersler verdi. Her görevinde hürmet edilen bir profesör ve sevilen bir akıl hocasıydı. 1909'da Colgate Üniversitesi, 1930'da Occidental Koleji ve 1934'de Indiana Üniversitesi'nden fahri hukuk doktoru dereceleri ile ödüllendirildi. 1949'daki ölümüne kadar entellektüel bakımdan faal olan Fetter sekiz kitabın, yüzden fazla bilimsel makalenin ve elliden fazla kitap eleştirisinin yazarıdır. Uzun ve verimli hayatı boyunca, bir düzine büyük konuşma yaptı ve Kongre ve federal hükümet birimleri önünde birkaç kez tanıklık etti.

Sübjektif Değer Teorisi

Olgunlaşmış bir halde Ludwig von Mises'in ortaya çıkışından önce, Fetter dünyanın öncü sübjektivist değer teorisyeniydi. Mises'in para teorisini bir sübjektif değer, genel iktisat teorisi içine 1912'de dâhil ettiği sırada, Fetter 1904 itibarıyla sübjektif değer ilkesini faktör fiyatları ile fâiz oranını yekpare bir teori haline getirecek şekilde zaten genişletmişti.³

sorununun üstesinden gelinerek doğduğu ve olgunlaştığı şekilde idi. Bu umumî mülkiyetin özel mülkiyet tarafından yerinden edilmesi ve çocuklar için ilgi ile daha yüksek bir yaşam standardı ve daha yüksek bir sosyal sınıfa ulaşma gibi "ruhî" ve "sosyal" güdüler benzeri kurumsal önlemler içeren "iradî kontrol" vasıtasıyla gerçekleştirilir. Bkz. Fetter, *Principles*, ss. 184-94. Onun değer teorisine dâir ilk yazıları şunlardır; "Theories of Value in Their Application to the Question of the Standard of Deferred Payments," *American Economic Association Publications*, ek, 10 (Mart 1895): 101-03; ve "The Exploitation of Theories of Value in the Discussion of the Standard of Deferred Payments," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 5 (Mayıs 1895): 882-96.

- 3 Ludwig von Mises, *The Theory of Money and Credit* (New Haven, Conn.: Yale University Press, [1912] 1953) ve Frank A. Fetter, *The Principles of Economics*. Fetter'in Önsöz'de açıkladığı gibi, "yalnızca geniş kabul görmüş iktisadî teorisinin bir özetini vermek arayışında idi." Ama, "onun ilkelerin ifadesini birleştirme girişimi rant, fâiz ve fiyatın geleneksel tasavvurlarında bulunan objektif ve sübjektif farklılıkların bir karışımı yerine, ürünlerin ihtiyaçlarla olan bağlantılarının tutarlı suretteki sübjektif bir tahlili olan "yeni bir dağıtım teorisinin başlangıcına" yol açtı. "Değer sorununun bütünü, rant, ücretler, fâiz ve benzerlerinin muhtelif "yasaları"na ahenk kazandıran ve onları

Onun katkısının ayırt edici özelliği genel itibariyle meslekî olarak kayıp değildi ve bir Avusturyacı katkı olarak genel kabul görmüştü. Fetter'in bilimsel incelemesini değerlendiren yirmi beş sayfalık bir makale meşhur *Quarterly Journal of Economics*'de 1905'te görünmüştü. Yazar Robert F. Hoxie, Fetter'in "Avusturyacı öğretilerin eski klâsik teoriyle derlenmiş bileşimindeki... âhenk yokluğunu" ortadan kaldırdığını yazdı. Hoxie şöyle not eder, Fetter meslek dalının "iktisadî fenomenlerin faydaya dayalı olarak tamamıyla zihnî izahından objektif maliyet izahına doğru geri dönüşünü" reddetti. Bunun yerine, Hoxie'ye göre, Fetter şunu kabul eder:

Son tahlilde, Avusturyacılar, iktisadî faaliyetin doğru ve tutarlı bir yorumlanışına giden yoldadırlar. Bu yolda başarısızlığa uğradılar, klâsik peşin hükümlerden gereğinden fazla uzaklaştıkları için değil, ama kendilerini eski iktisadî fikirlerden tamamen azat edemedikleri için.⁴

Hoxie, Fetter'in "Avusturyacıların başlangıç kavramlarını" tekrar ele aldığını ve "onların karakteristik fikir çizgisini bu çizginin haklı ve nihâî sonuçlarına taşıma"ya teşebbüs ettiğini iddia etti. Fetter, "iktisadı esas itibariyle değer çalışması olarak" "ve bütün iktisadî fenomenleri, yekpare bir değer teorisinin, farklılaşan koşullar altındaki, somut ifadesi olarak gördü."⁵

Fetter'in kendisi iktisat teorisinde değerın sübjektif niteliği hakkında o kadar katıydı ki, yeni teoriyi vasıflandırmak için "sübjektif" veya "psikolojik" sıfatlarını tercih ederek, iktisadî düşüncenin 1870'lerde çizilen sınırlarına Marjinalist Devrim diye işaret edilmesini hakir gördü. Hatta, Leon Walras'ın devrimcilerin standart üçlüsü içindeki yerini reddetti, çünkü Walras'ın, diğer matematiksel marjinalist William Stanley Jevons'un aksine, devrimin esasının sübjektif değerın değer teorisine yeniden takdimi olduğunu kabul etmediğini düşündü. Fetter'in düzeltici anlatımıyla, doğru üçleme ("görülmedik gayreti, bağımsızlığı ve zihninin yaratıcılığı kendisiyle temas kuran herkesçe hissedilen ve itibar edilen") Carl Menger, ("çok yönlülüğü, özgünlüğü, düşünce gücü her sayfada aşikâr olan") Jevons ve ("Amerikalı dostça münekkitlerince en güçlü altı Anglo-Amerikan iktisatçılar listesi içinde sınıflandırılan [ve] görünüşe göre bütün yabancı münekkitlerce Amerikalı teorisyenlerin lideri olarak kabul edilen") J. B. Clark'tır.⁶

birleştiren bir kavramına ulaşılabileceği umudu ekonomistlerce uzun süredir göz önünde bulundurulmaktadır." Mises ve Fetter'in ikisi de, sübjektif değeri Eugen von Böhm-Bawerk'in taşımayı istediği noktanın ötesinde genişlettiler. Mises'in akıl hocası olan Böhm-Bawerk meşhur seminerindeki *The Theory of Money and Credit*'in kapsamlı ele alınışı boyunca Mises'in tahlilinin büyük kısmını reddetti. 1910'da Avrupa'ya yaptığı uzun ziyaret sırasında Böhm-Bawerk'in arkadaşı olan ve onunla 1914'teki zamansız ölümüne kadar sık aralıklarla mektuplaşan Fetter de Böhm-Bawerk'i zaman tercihi ve fâiz hakkındaki kendi vukufı hususunda ikna edememişti.

4 Robert H. Hoxie, "Fetter's Theory of Value," *Quarterly Journal of Economics* 19 (Şubat 1905): 210-11.

5 *A.g.e.*

6 Fetter marjinalistler hakkında şöyle yazdı: "Böhm-Bawerk ve Wieser bazı bakımlardan bir hayli göze çarpan öneme sahip iseler de, Jevons, Menger ve J. B. Clark'ın isimleri marjinal teorinin üç yaratıcı kaynağının tamı

Ücretler Teorisi

Fetter ayrıca, objektif olanı yerinden eden, bir sübjektif değer teorisinin iktisadî düşünce tarihindeki daha büyük önemini kabul etti. Fetter “emek değer teorisi Adam Smith tarafından, ancak en sathî bir tartışmanın ardından kabul edilmişti” dedi. Bu tartışma onu “değerin kaynağı ve ölçüğü olarak, cisimleştirilen ve idare altına alınan emek ile ilgili fikir karışıklıklarına” yönlendirmişti. “Rant ve kârlar artık fiyatın bir parçasını değil, emeğin bir parçasını oluşturuyordu.” Fetter “meydana gelen bu karmaşa iktisatçıların sonraki bütün nesillerinin hepsince hissedildiği” sonucuna vardı.⁷

Bilhassa, Smith’in cisimleşen emek mefhumunu kabul eden, David Ricardo o vakte kadar hiç görülmemiş surette çok büyük ve kötücül bir tesir sarf etti. Emek değerinin kaynağıdır; ...emek değerinin nedenidir; emek bütün zenginliği üretir. Tabiatıyla, etik ve politik sonuç takip eder: Şayet emek bütün zenginliği üretiyor ise, şu hâlde emek bütün zenginliği almalıdır.⁸

Bu, “Ricardocu sosyalistlerin” tamamıyla benimsemeye çok istekli oldukları ve Karl Marx’ın daha sonra büyük tesirle kullandığı bir sonuçtu.

Ricardo-Mill teorisi, burjuva iktisatçılarının bağırlarına bastıkları, aynı değer teorisi üzerinde temellenen, kendi teorilerini felç eden sömürü teorilerini emek değer teorisi üzerinde kurarak, Marksistlerin ellerine tesirli bir silah verdi. Fetter bunu şahsî tecrübe ile biliyordu.

Berlin’den San Francisco’ya dek onu dinlediğim şekliyle, bütün burjuva iktisatçılarının hâlâ ortodoks Ricardocular oldukları hatalı şekilde olsa da genel olarak varsayıldığı zamanlarda, Marksizmin gerçeğinin bir kanıtlanışının, [bin sekiz yüz] doksanlı yıllarda sosyalist konuşmacılarca, hâlen sunulduğu güven ve hususî tarzı iyi hatırlıyorum.⁹

Bununla birlikte, akıl ve refah adına darbe indirmek için marjinalistlere ilham veren şey yalnızca Marksizm değildi. “Henry George’un, emek teorisine ya da rant özelliğine dayalı, toprak kamulaştırması yarı sosyalist öğretisi” diye iddia etti, Fetter “[1860’ların iktisatçılarını] değer teorisini yeniden incelemeye zorladı.” Fetter “kaçamaklı ve kendisiyle çelişen emek değer teorisinin J. S. Mill tarafından bırakıldığı şekliyle... özel sanayi ve özel mülkiyet sistemine

tamına temsilcileridirler.” Bkz. Fetter, “Value and the Larger Economics I: Rise of the Marginal Doctrine,” *Journal of Political Economy* 31 (Ekim 1923): 594. Fetter’in Marjinalist Devrim’e yol açtığını iddia ettiği şey, mantığa bağlılık ve insanlık için endişenin birleşimidir. Fetter dedi ki, “hem entelektüel güç hem de insanlık ilgi Jevons veya Menger ya da J. B. Clark gibi bir kişide birleştiğinde, iktisadî düşünce tarihinde dikkate değer bir şeyin oluşması şaşırtıcı değildir.” (s. 600) Fetter bu insanlara hem düşünce hem de ilgi derinliğinde benzemeye gayret etti.

7 A.g.e., s. 596.

8 A.g.e., ss. 596-97. Ayrıca bkz. Frank Fetter, “Price Economics versus Welfare Economics,” *American Economic Review* 10 (Eylül 1920): 483-86.

9 Bkz. Fetter, “Value and the Larger Economics I: Rise of the Marginal Doctrine,” *Journal of Political Economy* 31 (Ekim 1923): 601.

karşı “artık değer” saldırısına karşı güvenilmez bir teori olduğunu¹⁰ biliyordu. Fetter Marksist ve Gerge’gil saldırıya karşı subjektif değer cevabının John Bates Clark’ın sermaye değeri kavramında ve “daha göze çarpan ve aşikâr surette Wieser’in *Natural Value*’su (Doğal Değer) ve Böhm-Bawerk’in *Karl Marx and the Close of His System*’inde (Karl Marx ve Sisteminin Bitişi) bulunacağını söyledi.¹¹ Ürünlerden emeğe, geriye doğru değer isnadının bu sürecinin bir kanıtlanması Fetter’in *Principles of Economics*’inin ilk bölümünü oluşturdu.

Fetter’in bu ilkeleri açıklama yöntemi Misesyen idi. Şöyle yazdı:

Amaç... bir geometrik önmeler serisinde olduğu gibi, bireyin günlük yaşamının basit ve tanıdık fiil ve deneyimlerinden, daha karışık bağlantılar vasıtasıyla, zamanın en karmaşık, pratik ve ekonomik sorunlarına doğru tedrici adımlar ile ilerlemektir.¹²

Ardıl yaklaşmayı kullanmaya ilâveten, Mises gibi, yöntemde katı bir mantıkçı idi. Fetter’in gördüğü gibi, “her teori nihaî olarak iki sınamayı karşılamak zorundadır: Birincisi iç tutarlılığın ve diğeri gerçeklikle tutarlılığın sınanması.” Ve bu ikincisi emprisizme değil ama “sıklıkla teoriyi sınavan veya ona ihanet eden ve muhakemeyi geleneksel kalıpların dışına çıkmaya zorlayan vakalar dünyası ile kuvvetli bağlantı”ya işaret eder.¹³ Hoxie, *Principles* hakkında yazarken, Fetter’e dâir dedi ki,

İktisat öğrencilerine, mantikî tutarlılık amacıyla, emsalsiz olan bir sistem sundu; ilk temel kavramdan itibaren sonuca kadar aralık vermeden ilerleyen bir sistem... Bu eserin mantıkî ardıcılığı ve âhenkli simetrisi, en azından, aslî hakikiliğinin güçlü bir ipucunu hâsıl etmektedir.¹⁴

10 A.g.e., Henry George’un *Progress and Poverty*’since “derin bir şekilde etkilenmiş” olsa da, Fetter, George’un teorilerinin sert bir eleştirmenydi. Bkz. Joseph Dorfman, *The Economic Mind in American Civilization* (New York: Viking Press, 1959), cilt 3, s. 360.

11 Fetter, “Value and the Larger Economics I,” s. 604.

12 Başka bir yerde, Fetter bu metodun “iç gözlem ile başladığını ve tatmin (gratification) ile bağlantılı fiilleri belirleyen izlenimler, ümitler ve saiklerin gözlemlenmesi ve karşılaştırılması ile insanın doğasının ve ihtiyaçlarının tahlilini takip ettiğini” söyledi. Aktaran Dorfman, *The Economic Mind*, cilt 3, s. 361. Bu ifadeler Mises’in yöntem üzerine ifadelerine benzerdir. Bkz. Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, 3. revize basım (Chicago: Henry Regnery, 1966).

13 Fetter, “Value and the Larger Economics I,” ss. 601-02. Bu iki sınamaya dâir Fetter yazdı ki:

Bunların her biri gayrişahsî, mantikî ve partizan olmayan sınamadır ve basit bir şekilde inançların peşin hükmedilen sonuçlara bir intibakı değildir. Ve onun en sert münekhterince dahi, güç belâ tartışılabilir ki, subjektif okul eleştirel yöntemler ve gayrişahsî muhakemenin kullanımını adına eserlerinin çoğu kısmında iktisat alanında şimdiye kadar ulaşılan en yüksek seviyeye erişti. (A.g.e. s. 602).

Mises, *Human Action*’da, tecrübe ve mantık arasındaki bağlantıya dâir, kendi daha katı praksiyolojik görüşü hakkında dedi ki,

Bilimin gayesi gerçekliği bilmektir... Bu nedenle, praksiyoloji soruşturmalarını gerçeklikte verili olan koşulların ve ön varsayımların altındaki davranışın incelenmesi ile sınırlandırır... Bununla birlikte, deneyime bu atf praksiyoloji ve iktisadın aprioristik hususiyetini zedelemeyiz. Deneyim yalnızca bizim merakımızı belirli sorunlara yönlendirir ve onu başka sorunlardan saptırır. Deneyim bize yeni tetkik etmemiz gerektiğini söyler, ama bilgi için araştırmamızda nasıl ilerleyebileceğimizi söylemez (s. 65).

Fetter’e göre, tecrübe ekonomisti mantikî insanın çizim tahtasına geri dönmeye zorlayan, kusurlu olarak düşünülmüş bir teori için bir *ex post* (sonradan yapılan) bir “gerçeklik kontrolü” idi. Mises’e göre, tecrübe, sonuçlanan teorisinin gerçeklikle uyumunu amacıyla, mantikî inşayı sınırlandıran varsayımları tesis etti.

14 Hoxie, “Fetter’s Theory of Value,” s. 230.

Fetter iktisattaki “harekete geçirici gücün insanların duygularında bulunduğu” şeklindeki “basit” ve “neredeyse kendiliğinden aşikâr” önerme ile başladı. Önce ilkel gayeler ile ama nihayetinde insanı servet biriktirmeye ve servet üzerinde medeniyeti inşa iterek, “ihtiyaçları geliştirmeye ve dünyayı dönüştürmek” amacıyla eylemde bulunmaya zorlayan şey insanın ihtiyaçlarıdır. Dahası, ihtiyaçlar insanın dar şahsî çıkarı veya sadece maddî kazanımlar için arzular ile sınırlandırılmış değildirler, ama insanın “sosyal ve ruhî/manevî” arzularının bütün sahasına uzanırlar.¹⁵

Değer sorununu incelerken, Fetter, “değerin ihtiyaçlarla en yakın bağlan-tıda olması” ve “bireylerin [değer] tahminlerinin karşılanması ve karşılaştırılmasından piyasa değerleri ve fiyatlarının doğması” nedeniyle, insanın “bireyleri fiil ve nesnelere önem atfetmeye yönlendiren her güdüyü tanımak” zorunda olduğunu gördü.¹⁶ Bir insanın bir tüketici malı için talebi, “marjinal fayda”ya veya “ürünün eklenen kısmınca hâsıl edilen tatmine” işaret eden, azalan faydalar kanunundan (doğruluğu “insanın bizzat doğasında” bulunan bir önermeden) doğar.¹⁷ “Marjinal fayda” terimi “tek bir ifade ile hem arz hem talep fikrini” ifade ettiğinden, fiyatlar yalnızca “sübjektif değerlendirmeler üstünde inşa edilir” ve marjinal alıcı ve satıcının, yani, “en az istekli alıcı ve en az istekli satıcının sübjektif tahminlerine/hesaplamalarına yakın şekilde denk düşer.”¹⁸

Fetter üretim mallarının değerini iki kategoriye ayırdı: (geçici kullanım değerini açıklayan) kira (rent) sorunu ve (dâimî idare ve sahipliğin değerini açıklayan) kapitalizasyon sorunu.¹⁹ Bir üretim faktörünün kirası evrensel azalan getiriler ilkesine dayalıdır.²⁰ Tıpkı azalan marjinal fayda yasası gibi, “azalan getiriler kavramı” insan davranışında “araçlar ve amaçların bir iyi veya uygun intibakının var olduğuna dâir temel, aksiyomatik gerçek” olan “büyük orantısallık yasasının bir veçhesidir.” “Bu yasadaki kira ve kapitalizasyonun önemli iktisadî teorileri doğar.”²¹

15 Fetter, *Principles*, ss. 9-14.

16 *A.g.e.*, ss. 17-20.

17 *A.g.e.*, ss. 22-23. Rothbard'ın “ordinal marjinal fayda” üstüne görüşü ile benzerlik çarpıcıdır. Bkz. Murray N. Rothbard, “Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics,” *The Logic of Action One: Method, Money, and the Austrian School* içinde (Cheltenham, U.K.: Edward Elgar). Ayrıca Fetter, “doğrudan doğruya insanın arzularını karşılama noktasında bulunan şeylerin”-“şimdiki” malların tüketimi ile “henüz arzuları karşılamaya hazır olmayan şeylerin”- “aracı” malların üretimi arasında, Rothbard ile aynı ayrımı yapar. Fetter, *Principles*, s. 20; ve Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute 1993), ss. 6-7.

18 Fetter, *Principles*, s. 32-35.

19 *A.g.e.*, ss. 53-60.

20 *A.g.e.*, ss. 62-64.

21 *A.g.e.*, ss. 71-72.

Tatmin bütün değerlerin temeli olduğundan, tüketici malları fiyatları hakkında ima edilen şey faktör fiyatları için de doğru olmak zorundadır. “Tamamı aynı kalitedeki, bir grup tüketim malından” bir birimin fiyatı, “insanın ihtiyaçlarına hizmet etmeye muktedir bir nesnenin miktarı” verili iken, yalnızca azalan marjinal fayda tarafından dikte edilir. Her ne kadar, aynı nitelikteki bir malın birimleri aynı fiyata sahip olsalar da, farklı nitelikteki tüketim mallarının bir dizisi fiyatta farklılaşacaktır. Şayet bir mal marjinal faydaya sahip değilse, “ücretsiz” bir mal olacaktır ve aynı türde ama daha yüksek kalitedeki mallar “sıfırdan yukarıya doğru ölçülen” fiyatlara sahip olacaktır. “Daha düşük kalitedekilerin değer kazandı” ve kullanıma girdiği kapsam “daha kalitelielerin kıtlığına bağlıdır.”²²

Üretici faktörlerin rantı “hâsıl edilen ürünün niteliği ile” ve “bu faktörlerle üretilen malların miktarları” ile birlikte değişir. “Farklara dayanan yarar” kavramı, faktör fiyatlarının izahı için, tüketici malları fiyatlarının izahında olduğundan daha fazla tesirli değildir. Ve tüketici mallarına gelince de, bir faktörün kullanımı, faktörün kıtlık derecesini, yani stoğuna nispetle değerini tatmin etmek amacıyla artırılır. Nihayet, “farklı kullanımlar... bir faktör için fiyatı arttırdığı ve böylece, bu faktörün marjinal faydası tıpkı bir ürünün fiyatının alıcıların fiyat artırımlarıyla belirlenmesindeki gibi belirlendiğinden, bir ürünü temin etmek için elzem” tamamlayıcı faktörlerin fiyatlanması sorunu “her piyasada her an marjinal fayda ilkesine göre” çözülür.²³

Emek için rekabetçi fiyat artırımını ücretler kanunu ile sonuçlanır; bu ise, herhangi bir emeğin veya emek kümesinin kendi ürünlerinin marjinal değerine eşit oluşudur. “Endüstrideki her bir faktöre, ister bir at, bir saban ya da bir insan olsun, diğer faktörler ile bağlantılı olarak değer biçilir. Böylece, “onlardan herhangi birinin gerçekleştirdiği toplam hizmet değil,” ama arzın son birimine isnat edilen değer faktörün kazancını belirleyen şeydir. Fetter’e göre, onların marjinal katkısı önemlerini ve böylece rant fiyatlarını belirler. Bu “ücretler kanunu, insan çabasıyla ihtiyaçların tatminine eşlik eden özel şartların arasında kendisini işleten, yalnızca bir genel değer kanunudur.”²⁴

Fetter, bir faktörün rant (kira) fiyatının onun iskonto edilmiş marjinal ürün değerine eşit olacağını savunarak, marjinal değer ürün teorisinden daha da ileri gider. Emek hizmetlerinin farklı görevlere uygulanması, “kendisine yönettikleri tatminlere yakınlıklarında hayli çeşitliliklere sahip olduğundan,” tatmin vadelerinden önce oldukça farklı zaman araları geçmek zorunda-

22 *Ag.e.*, ss. 73-75.

23 *Ag.e.*, ss. 75-78.

24 *Ag.e.*, ss. 213-14.

dır. Fetter, derhal erişilebilir olanların haricindeki bütün ürünlerin beklenen değerinin önceden iskonto edildiğini savundu, çünkü zamanda farklılaşan bütün tatminler “tek ve aynı anda” yani şimdiki zamanda “karşılaştırılırlar.”

Piyasada “emek, fâiz oranı tarafından yaklaşık olarak ifade edilen geçerli zaman değerine (time-value) göre dağıtılır.” Fetter buradan “bu yüzden, uzak zamandaki ürünlere yardımından dolayı ödenen bütün ücretler, emeğin kendisine katkıda bulunduğu gelecek tatminlerin şimdiki değerine veya iskonto lu değerine dayalıdır.” sonucuna ulaşmıştır. Teorinin sosyalist sömürü doktrini için imasını not etmesine karşın, Fetter bu teoriyi bütün faktörler için genişletti. Zaman değeri genel değer sorununun farklı bir türüdür: “derhal olmayan her kullanım ile bağlantılı bulunmak zorundadır... ranta uygulanması, maddî faktörlerin kullanımı kapitalize edildiğinden, yani mütemadiyen satıldığından, daha sık ve daha aşikârdır.”²⁵

Kapitalizasyon Teorisi

Kapitalizasyon teorisine dönerek, Fetter sermayeyi “genel değer birimleri ta-birince ifade edilen iktisadî servet” olarak tarif etti. Ve sermaye, zamandaki her anda, mevcut bütün iktisadî malları ihtiva ettiği halde, Fetter çoğu sermayenin “dayanıklı şeylerden müteşekkil” olduğunu söyledi. Bu nedenle, “fâiz sermaye kullanımı için ödeme olarak tanımlandığında, sermaye şeklinde ifade edilmiş bütün servetle bağlantılılandırılır.”²⁶

Fetter’e göre fâiz, zaman tüketen bütün faaliyetin içine işlemiştir ve oranının belirlenimi sermaye değeri hesaplamasının sonucu değil bir öngerek-liliği idi. Dayanıklı bir mal da dâhil, herhangi bir şeyin rasyonel bir piyasa değeri muhasebesini yapmak için, “onun önemi ‘tatmin’e kadar geri takip edilmelidir.” Dayanıklı varlığın alıcısı “bir gelecek kiralar dizisinden fayda-lanma hakkı için belirli bir yekûnu karşılık olarak öder.” Şu hâlde, sermaye değerinin geliri önceleyebilmesi imkânsız hâle gelir ve bu nedenle, “bir sermaye toplamının yalnızca bahsi fâiz sorununu ima eder ve fâiz oranını varsayar.”²⁷

Fâiz, her nasıl ifade edilirse edilsin, temel itibariyle, her zaman ve her yerde mevcut olan (omnipresent) zaman değerine dayalıdır. Zaman değeri “şimdiki mallar üstündeki prim oranıdır,” ve bir fâiz oranı olarak tebarüz edişi,

25 A.g.e., ss. 219-22. Ordinal marjinal fayda hususunda, Fetter’in iskonto lu marjinal ürün değeri kavramını kabul eden ve geliştiren kişi Rothbard’tır. Bkz. Rothbard, *Man, Economy, and State*, ss. 387-409.

26 Fetter, *Principles*, s. 115.

27 A.g.e., ss. 122-24.

“şimdiki ve gelecek mallardan” türeyen, “mübadele edilen faydaların yalnızca özel doğası bakımından malların sıradan piyasa fiyatına benzemez.” Kapitalizasyon (yani, “mallardaki gelecek rantların iskontosu”) şimdiki tatminlerin kıtlığı nedeniyle zaruridir; bir fazlanın veya sermaye değerinin üstündeki net hasılatın ortaya çıkışını ima eder. Gelecek kullanımları iskonto edildiğinden, yeni üretilmiş faktörler “fiilî rantlar olarak gerçekleştiklerinde olacaklarından daha az” bir fiyata sahip olacaklardır. Bu yalnızca sosyalist sömürü teorisini çürütmekle kalmaz, ayrıca fâiz oranını sermaye faktörlerinin diğer malzemelerinden ‘üretimi’ sürecinden kaynaklanıyor olarak açıklamayı, fâiz oranı belirlenimi “sorununu ispat etmiş farz etmek olduğunu” da gösterir.²⁸

Fetter’in sermaye, rant ve fâiz üstüne eserinin değerini Murray N. Rothbard’dan başka hiç kimse daha çok bilmemiştir. Rothbard’a göre, “Fetter [Avusturyacı] sermaye, rant ve fâiz teorisindeki pek çok büyük boşluğu” doldurdu. Onun “rant teorisine yaratıcı katkısı, bir faktörün her bir hizmet biriminin fiyatı olarak, iş adamının sağduyulu rant tanımını derinlemesine kavramaktı.” Rothbard’ın söylediği gibi, “Fetter’e göre, dağıtımın marjinal verimlilik teorisi, üretimin her faktörü için rant belirleniminin marjinal verimlilik teorisi hâline gelir.” Şu halde, “marjinal verimliliğin bir faktörün rant fiyatının yüksekliğini açıklaması, fakat bu rantların faktörün şimdiki kapitalize edili değerine ulaşmak için, neden ve hangi temellerde *iskonto edildiği*ni açıklamak amacıyla diğer bir ilkeye ihtiyaç duyulması” nedeniyle “Fetter [bir yatırımcıya sermaye mallarındaki net getirinin] ancak marjinal verimlilik kavramının fâiz kavramından ayrıştırılması suretiyle bulunabileceğini gösterdi.” Bu diğer ilke, Rothbard’ı “Fetter’in fâiz oranlarını yalnızca zaman tercihi ile açıklayan ilk ekonomist” olduğunu iddia etmeye yönlendiren zaman tercihi ilkesidir.²⁹ Fakat Fetter’in iktisadın bir subjektif değer, genel teorisine katkıları sermaye ve fâiz ile son bulmadı.

Büyüme, Para ve Dalgalanma Teorileri

“Fâiz oranı”nın “şimdiki an ile gelecek arasındaki bir mübadele oranı” olduğu görüşüne dayalı olarak, Fetter “tasarruf ve zaman iskontosu oranı arasındaki yakın bir bağlantı” nedeniyle zaman tercihinin servet birikimini etkilediğini ileri sürdü. Tasarrufçular sadece gelecek mal en azından şimdiki malın değerine sahip olduğunda şimdiki ihtiyaçları ertelerler. Tasarrufları dayanıklı dolaylı faktörlere çevirerek, insan “basiret ile şimdiki ihtiyacın ba-

²⁸ A.g.e., ss. 141-51.

²⁹ Rothbard, Fetter’in sermaye ve fâize katkılarından öyle etkilenmişti ki, onun bu konulardaki günlük makalelerini topladı ve sonuçlanan kitabı editte etti. *Capital, Interest, and Rent: Essays in the Theory of Distribution* (Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977) Rothbard’ın yukarıda aktarılan iddiaları bu derlemeye yazdığı Takdim’indedir, ss. 2-4.

şarılı rekabeti”ne dayanan bir süreç olan servet birikimine ulaşır. “Tasarruflar,” Fetter’e göre, “gelecek faydaların kaynaklarının tedrici artışı ile, toplumu fakirlikten zenginliğe yükseltir.” Modern sanayide, tasarruf çoğunlukla para şeklini alır, bu para tasarrufu daha sonra, “borç verenin kendi tüketimini sınırlandırdığı ölçüde, [kendisi] üretici faktörleri stoğunu bu suretle arttırmalarına imkân verilen,” üretici borçlanıcılara kredi olarak verilir. Daha düşük bir fâiz oranı, sermaye malları üretimini teşvik eden, bütün gelirlerin daha yüksek bir kapitalizasyonu anlamına gelir. Daha düşük bir fâiz oranı, aynı zamanda, mevcut yatırımların artışı ve “teknik üretim zincirine yeni hatların eklenişini” içeren, “daha önce yatırımı kârlı hâle getirmeyen kullanımlara yeni oluşturulan sermayenin yönlendirilmesini avantajlı” hâle getirir. Tasarrufun faydaları yalnızca “biriktirilen servetin sahibine” düşmez, ama ayrıca üretim etkinliğinin yükseltiltiğinden “toplumun tamamına yayılır.”³⁰

Fetter subjektif değer kavramını Mises’in para konusunda yaptığı kadar bütünü itibariyle genişletmemiş olsa da, onun görüşleri Mises’in subjektif değer tahlilini önceden ima eder. Fetter paranın değerini genel değer sorununun parçası olarak gördü. Altın ve gümüş madenî “aslî para” ile (“talep edildiğinde altına çevrilebilir”) banknotlar olan “para ikameleri” ve (“geçerli para” [legal tender] yasaları ve “politik güç” üstünde kurulan) hükümet parası veya “politik para” arasında ayırım yapmasının ardından, Fetter bir serbest para basma sistemi altında paranın hiçbir özel değer sorunu sunmayacağını ileri sürdü. “Külçe altının ve paranın değeri mütemediyen altın için rekabet eden farklı kullanımları” arasında “marjinal talep tarafından belirlenir.”

Bir doların mübadele değeri (Fetter’e göre, dolar terimi “iki yüz otuz veya iki yüz yirmi tane [grain; 65 mg] saf altın için kullanılan uygun bir isimdir”) farklı zamanlar ve yerlerde değişecektir. Para “kullanımı azalan fayda yasasına tâbi olan” âcil duruma karşı olası en iyi hazırlık olarak elde tutulan değerli bir maldır.” Bu nedenle, “diğer şartlar aynı kaldığında, paranın değeri miktarı arttıkça azalır ve miktarı azaldıkça artar.” Herhangi bir anda artan altın arzı, para geliri ve para arasındaki optimal oranı değiştiren, daha büyük para mevcutlarını hâsıl eder. Bireyler “fazla para”ya para mevcutlarını azaltmak için malları satın alarak karşılık verirler; bu, optimal oran onarıncaya dek, fiyatları yükseltecektir.³¹

Fetter ayrıca başlangıç hâlindeki bir iktisadî dalgalanma teorisini de işledi. Öncelikle “bir krizin kesin bir an veya dönüm noktası; bundan ötürü, sanayide bir refah çöküşü olduğunu,” not ederek ticarî dalgalanmayı üç saf-

30 Fetter, *Principles*, ss. 160-69.

31 *A.g.e.*, ss. 431-42.

haya böldü: refah, nöbet ve buhran. Her nöbet kökeninde finansaldır ve “bazı bankaların, brokerlerin, tacirler ve imalatçıların kredisini darmadağın eden, bir fiyatlar sarsıntısıdır.” Refah safhası, artan para, güven ve “eski girişimlerin yola devam etmelerine ve yenilerinin üstlenilmesine” neden olan artan kredi ile karakterize edilir. Refah süresince, “kârlar görünüşe göre büyük”tür ama “sadece kâğıt üstünde var oldukları”ndan “kısmen aldatıcı”dırlar. Daha yüksek kârlar “fiyatlarda bir yükselişe ve maliyetlerde bir artışa neden olan” daha fazla miktarlarda materyal satın alınışını teşvik eder ve “randıman sınırındaki fazla emek istihdam edilir ve ücretler yükselmeye başlar.” Para ve kredi genişlemesinin madenî paranın büyük ve dâimî bir ihracının neden olduğu bir dönüşü “[dolar üzerinden hesaplanan] dış fiyatlar dâhilî fiyatlardaki kadar büyük bir oranda yükselmediğinde” kaçınılmazdır. Parasal deflasyon ve kredi daralması “bankaların madenî rezervlerini” ve “bankalarca tutulan çoğu stok ve menkullerin değerini” düşüren krizi başlatır. Bankalar sakıngan hâle gelir ve brokırılar ile spekülâtörler kaynakları nakde çevirmeye zorlanırlar. Düşen fiyatlar, çöken kredi ve finansal zararlar iflâsa, işsizliğe ve kemer sıkmaya neden olur.

Fetter’e göre, “nöbetler esas itibariyle üretici faktörlerin hatalı kapitalizasyonundaki zarurî ve âni yeniden intibak hareketi olarak açıklanmak zorundadır.” “Yeni teçhizat ve süreçler”deki aşırı yatırım artışı ile birleşik olarak “kapitalizasyonun bütün sanayi içinde akıyor oluşu hem zaman hem mekân bakımından fiyatlar dengesinin” bir karışıklığını ima eder. “Muhtelif sanayilerin kapitalizasyonu ve muhtelif dönemlerin rantları arasındaki dengenin sahte olduğu ortaya çıktığında,” diye sonuçlandırdı Fetter, “kaçınılmaz yeniden intibak pek çok kişi için ızdırıp ve kayba neden olur, ama bilhassa şişirilmiş sanayilerde...”³²

Girişimcilik

Fetter iş bölümünün düzenleyicisi olarak “girişimci”nin önemini tanıdı. Girişimcinin temel yeteneği, gelecek olaylar hakkında doğru öngörülere işaret eden muhakemedir. Herkes bu yeteneğe bir dereceye kadar sahiptir ve bu yeteneğini gösterir, fakat “insanlar muhakemelerinde farklılaştıklarından, daha yüksek mevkilerin onları doldurmaya en ehliyetli olanlarca kazanılmasını ve hem işverenlerin hem de işçilerin etkinliğinin artmasını” temin eden “rekabetin fasilasız işleyişi” vasıtasıyla, piyasa girişimciler arasında bir iş bölümü tesis edecektir.³³

32 A.g.e., ss. 345-55.

33 A.g.e., ss. 265-72.

Benzer şekilde, müteşebbisler iş bölümünü tanzim eder ve “kendi sonuçları tarafından sınanan organizasyon yöntemlerini” tesis ederler. “Öngörü” ve “muhakeme” hizmetleri karşılığında, müteşebbisler kâr kazanırlar. Kâr “anlaşma ile ödenmediği için, sözleşme ücretleri...” değildir, ama kesin olmayan “ekonomik ücret veya hizmet kazancıdır.” Müteşebbis sermayedar kreditora sabit bir getiriye garanti eder ve benzer şekilde, kendi hizmetlerini riske atması ve hizmetlerine karşılık belirli bir meblağın yerine belirsiz bir ihtimali kabul etmesine karşın, “işçilere uzak amaçlar için uygulanan hizmetler karşılığında kesin bir miktarı verir.” Müteşebbis “uzmanlaşmış risk alıcıdır, sanayi silsilesini ele alan ve dağıtan ilerleme yeteneği veya kaynaştırıcı unsurdur,” ve onun “kârları, risklerden değil ama, risk almadaki daha üstün yetenekten ötürüdür.” Kârlar emeğin kazancından çekilmiş değil ama, yetenekli emeğin ücretlerinin kazanılmasıyla aynı anlamda, kazanılmışlardır.³⁴

Refah ve Devlet Teorisi

Fetter, tıpkı kaynakların ihtiyaçları karşılama yeteneklerinde farklılaşması gibi insanların da kendi emek güçlerinde farklılaştıklarını kabul etti. “İnsan yeteneğinin çeşitliliği ve eşitsizliği” nedeniyle, Adam Smith’i, “bütün insanların eşit doğal yeteneğe sahip olduğu varsayımı üzerinde ücretleri tartıştığı” için kusurlu buldu ve “bütün başarı farklılıklarının politik adâletsizliklerden sonuçlandığını” düşünen “radikal sosyal reformcuları” tenkit etti. “İnsanların eşitsizliğini göz ardı edenler için, endüstriyel mükâfatlandırmanın bütün sorunu bir gizem olarak kalmak zorundadır.” dedi. Ham bir sosyalizm ancak insan yeteneğindeki müthiş farklılıklara gözü kapalı olan kişilere göre mümkündür.³⁵ Bireyler arasındaki “bu tür doğal farklılıklar nedeniyle başlayan” iş bölümü “meslekler, bölgeler ve uluslara” doğru genişleyecektir. Bu iş bölümü birçok şekilde “etkinlik artışları”na ve “bireysel işçi”nin emeğin bölümlenmesinde “yetenekleri için en uygun” mesleği seçerek “en yüksek ekonomik etkinliğe ulaşması”na neden olur. Fetter’e göre, “toplumun her üyesinin en yüksek etkinliğini kazanmasının gerekliliği birey için olduğu kadar toplum için de öneme sahiptir.³⁶

Fetter ayrıca, “sermayeye sahip olan ve onu yönlendiren bazı insanların sermayeden yoksun insanların hizmetlerini rekabetçi değerlerinden satın aldığı yerdeki sanayi organizasyonunun” işçiyi “ürünün gelecekteki satış fiyatına dâir riskten” kurtardığını ve bu riski girişimcinin üstüne yıktığını da kabul

³⁴ A.g.e., ss. 282-91.

³⁵ A.g.e., ss. 177-82.

³⁶ A.g.e., ss. 202-04.

etti. Fetter'e göre, "ücret ödemesi bu nedenle çalışan için bir tür sigorta" ve "emeği henüz uzak tatmini üretmemiş" olan çalışan için "bir kredi şeklidir." Ayrıca, Fetter iddia etti ki işçi çoğu durumda "hizmetlerinin, kıt kanaat geçinmeden daha fazlası olan, rekabetçi değerini kazanır ve piyasa sistemi artan yetkinliğe "daha yüksek bir getiriye temin ederek, her bir insanın ihtirasına" ve onun yükselen bir hayat standardı için arzusuna hitap eder. En önemlisi, "mevcut ücret sistemi şimdiye kadar var olan geniş kitleler için en serbest koşuldur" ve "ücret sistemi ile birlikte, çalışan insanın refahında dâimî bir buhranın sürmek zorunda olduğu" iddiasını yanlışlayarak, "reel ücretleri... önceden olduğundan daha yükseğe" çekmektedir. Yaşam standartlarındaki yükselişe "daha yüksek mevkideki çalışanların artan oranı"na eşlik edilir. Bu ise "ilerlemenin yayılan avantajlarının kitlelere nispi olarak zenginlerden daha çok şeyi ifade ettiğini" kanıtlayarak, "kitlelerin ortalama koşullarında daha ileri bir yükselişi" ima eder.³⁷

Fetter'in kapitalizme hayranlığı kendi refah teorisince ölçülü hâle getirilmiştir. "İhtiyaçların tatmini ile ilgili olduğu hissedilen şeyler için kolektif bir ifade" olan servetten farklı şekilde, Fetter refahı "saadetin sabit kalan şartı" olarak gördü. Bu ayrım filozoflarca, "zevk ve mutluluk arasında sıklıkla yapılan ayrıma hayli benzerdir" ve "geçici memnuniyet" ile "nihaî veya sabit kalan refahın" arasındaki farklılığa işaret eder. Bu "bir çocuğun veya vahşinin pervasızlığı ve düşüncesizce davranışı" ile "basiret ve sabır sahibinin daha rasyonel hayatı" arasındaki farklılıktır. Fetter insan davranışındaki bu iki kavramın arasında bir örtüşmeyi inkâr etmemiş ise de, iddia etti ki, "sosyal gönenç sorunu" yalnızca "sosyal filozofun bakış açısı" alınacak ve "zenginliğin daha sabit kalan tesirleri" göz önünde bulundurularak cevaplandırılabilirdiği halde, zenginlik değer teorisinde uygun olan bir kavramdır.³⁸ Bu ayrıma dayalı olarak, Fetter iktisadî gelir kaynaklarının bireysel sahipliği veya kontrolü diye tanımladığı ve değer teorisi için bir ön gereklilik olarak gördüğü özel mülkiyetin refah teorisinde şu test ile yargılanmasını savundu: "Özel mülkiyet toplumun refahını, iktisadî servet kontrolü için alternatif herhangi bir plandan daha da ileri seviyeye yükseltir mi?" Ve "toplumun gelişimini" genel ifadeyle "ileriye götürdüğü" hâlde "sosyal politika özel mülkiyet kurumunun bir yeniden intibakı ihtiyacını ima eder."³⁹

37 *A.g.e.*, ss. 229-34.

38 *A.g.e.*, ss. 17-18.

39 *A.g.e.*, ss. 360-66. Fetter refah teorisinde, Pareto Kuralı yaklaşımının öncülerince alınacak istikametten farklı yönde bir plan çiziyordu. Hem Avusturyacı hem de "yeni" refah teorisyenleri bireyler arası objektif fayda karşılaştırmalarının imkânsızlığına dâir, bireylerin sübjektif değerlendirmelerine dayalı olarak sosyal refahı reddeden bir konum olan, Pareto Kuralı'nı kabul ettiler ve kendi refah teorilerini bu sınırlandırma ile geliştirdiler. Karşıt olarak, Fetter refahı, Mises'in "çıkarların doğru şekilde anlaşılması" kavramını kullanımına daha yakın bir

Fetter “bütün insanların iktisadî çıkarlarının âhenk içinde olduğu,” yani “eğer insanlar kendi çıkarlarının emrettiği gibi davranmak için tamamen serbest bırakılırlarsa, herkes için en yüksek ve en iyi etkinliğin takip edeceği,” ve sonuçlanan sosyal sistemin “insanlara rekabetin faydaları ile iktisadî hürriyetin meziyetlerini vereceği” inancının “politik felsefedeki bir gerçeğin abartılmış bir ifadesi” olduğunu düşündü. Aksine, “tecrübe insanların ekonomik çıkarlarının tamamen değil, sadece kısmen âhenk içinde olduğunu gösterir.” Fetter buradan sonuçlandırdı ki, “ekonomik çıkarların âhenk içinde olmadığı ve sosyal refahın ilerletilmesinin mümkün olduğu herhangi bir yerde” toplum harekete geçmek için meşruiyet kazanmıştır. Fetter’e göre, “devlet, rekabetin faydalarını kötülükleri olmaksızın korumak, rekabeti daha yüksek bir safhaya taşımak ve... daha yüksek ve daha gerçek iktisadî özgürlük vermek” amaçlarıyla “düzenler ve sınırlandırır.”⁴⁰

1920’lerde, Fetter refah teorisinin, tahminen onun “rasyonel” müdahalecilik projesine çok daha güç kazandıracak şekilde, iktisatta değer teorisini aştığına inandı.⁴¹ Fetter “daha kapsamlı, daha doğru politik iktisat, bir değer değil ama, bir refah teorisidir.” diye yazdı. “Değer teorisinin ıskarta edilmesi gerektiğini” ima etmekten uzak olarak, bunun yerine “değer teorisi” iktisadın “daha geniş telakkisi içinde insan refahının” bir teorisi olarak “yerini alır.” Yalnızca “özel rekabetin sonucunun, ispatı mümkün surette, bir zenginlik ve refah artışı olmadığı çoğu vakada, değer ve fiyat kuralları sosyal politika olarak meşruiyetlerini yitirir.” Bu başarısızlık “bir yöntem olarak... rekabet” sakat olduğunda veya “ürünler için fiyat teklifi yapanlar câhil,” yani “aptalca arzuları kendilerinin ve ulusun gerçek refahı ile uyumsuz olduğunda,” ya da “özel kazanç güdüsü” üretim ve bolluk... yerine “kıtlığı artırdığında” vuku bulur. Fetter’e göre, “her ne zaman değer kuralı ile refah (fayda) kuralı birbirinden ayrılacak olursa, doğru politik iktisatta yol vermek zorunda olan şey değer ve hâkim olması gereken şey faydadır.”⁴²

Fetter’e göre, optimal sosyal sistemin tasarımı için yeterli gereklilik bilimsel, tarafsız akıldır. Bilimsel ruh ancak “sürekli çaba ve çalışma ile” kazanılır ve sosyal kalkınma ve medeniyetin korunması için elzemdir.” Fetter böyle

yaklaşım olan, objektif bir standart ile tanımladı. Mises bu kavramı *laissez-faire*’i en iyi sosyal sistem ve bu sisteme ulaşma aracı olarak eğitimi meşrulaştırmak üzere kullanmıştı. Bkz. Mises, *Human Action*, ss. 673-82. Fetter’in “sabit kalan refahı” onu müdahaleciliği optimal sistem ve sosyal gelenek olarak, hükümet cebrini ise bu sisteme ulaşmanın uygun yöntemleri olarak meşrulaştırmaya yönlendirdi.

40 *A.g.e.*, ss. 426-30.

41 Fetter, “Value and the Larger Economics II: Value Giving Way to Welfare,” *Journal of Political Economy* 31 (Aralık 1923): 790-803 ve Fetter, “Price Economics versus Welfare Economics,” *American Economic Review* 10 (Aralık 1920): 719-37.

42 Fetter, “Value and the Larger Economics II,” s. 801.

iktisatçıların halk arasında yeterince yüksek itibarda tutulmadıklarından yakındı, zira ancak onlar, “partizan duygular” olmaksızın, “âdil ve sorgulayıcı bir ruh” ile politika emrederler. 1925’de Fetter iddia etti ki, “dünyayı tehdit eden tehlike, ancak bilimin bütün güçlerinin ve insan doğasının bütün üstün imkânlarının yeni bir devlet adamlığının hizmetine verilmesiyle defedilebilecektir.” Bilimsel olarak kuvvet ve cesaret kazanmış iktisatçıların rolü, “iktisadî endüstrinin kölesi yapmayacak” ama “endüstriyi insanlığın hizmetçisi yapacak” olan “servetin rasyonel amaçlara yönelik kullanımı sanatında bilgelik sunmaktır.”⁴³

Bu politik ekonomi görüşünü sunduktan yirmi yıl sonra, içinde ayrıca F. A. von Hayek’in *The Road to Serfdom*’unu (Kölelik Yolu) tartıştığı, Mises’in *Bureaucracy*’sinin (Bürokrasi) bir hayli lehte tenkidinde kapitalizm hayranlığını tekrar etti. Gustav Schmoller’ce önderlik edilen Alman Tarihçi Okulunu Carl Menger’in Avusturyalı Teorik Okulu ile karşılaştırarak, Fetter ikincisinin “iktisadî ve politik işlerde daha üstün ve daha iyi bir liberalizme” yol vermesine karşın, ilkinin “totaliteryen devlete giden yola işaret ettiğini” not etti. Mises ve Hayek’i “sosyalizmin en tesirli çağdaş münekkitleri ve serbest girişimin en yiğit savunmacıları olarak adlandırdı ve onların kitaplarının “(iktisadî olanına ilâveten politik) özgürlüğün ve totalitarizme yönelik temayülün arasındaki mevcut sorunun esas itibariyle âhenkli formülasyonları” olduklarını iddia etti. *Bureaucracy*’ye dâir “sosyalizme karşı serbest girişim davası başka hiçbir yerde daha hünerle ve okunmaya değer surette bir özet kapsamıyla ifade edilmiş değildir.” yazdı.⁴⁴

Sonuç

Haklı olarak, Fetter Amerikan iktisat mesleğinin zirvesine yükseldi. Çalışmaları alışılmış surette büyük dergilerde yayınlandı: *American Economic Review*

43 Fetter, “The Economists and the Public,” *American Economic Review* 15 (Mart 1925): 24-26. Fetter’in bu çaba için somut katkısı tekel karşıtı teorideydi. Wisconsin Üniversitesi’nden John R. Commos ve Harvard Üniversitesi’nden William Z. Ripley ile birlikte, “Pittsburgh-artı” veya baz puan fiyatlama sistemi antitröst örneğinde mühim bir rol oynadı. Onun bu konu üstüne iki büyük teorik eseri şunlardır; “The Economic Law of Market Areas,” *Quarterly Journal of Economics* 38 (Mayıs 1924): 520-29 ve “Exit Basing Point Pricing,” *American Economic Review* 38 (Aralık 1948): 815-27. Devlet için tekelin önlenmesinde önerdiği rol dar surette sınırlandırılmıştı. Tekelin zararları için “elde hazır çareler” “ayrımcı/fark gözeten” fiyatlamayı ve bölgesel sahalar arasında malların gayriiktisadî “damping”ini önlemek amacıyla, “ilan edili bir fiyatı” gerektiren yasalar ve “rekabeti boğan” birleşmeleri önlemek için antitröst kanunlarının uygulanmasıdır. Bu tedbirlerin amacı “her bir üretim hattındaki tâcirlerin malları serbest piyasada âdilce almak ve satmak için buluşabildikleri ve buluştukları açık piyasaların teşviki ve meydana getirilişidir.” Fetter devlet için bu rolü “Ticaret hukuklarıyla” birlikte, ortaçağın panayır ve piyasalarının iyi temellendirilmiş kamu amacına” benzetti. Bkz. Frank Fetter, *The Masquerade of Monopoly* (New York: Harcourt, Brace, 1931), ss. 410-25.

44 Frank Fetter, “Economic Systems: Post-War Planning,” *American Economic Review* 35 (Haziran 1945): 445-46. Bu eleştiride Fetter ayrıca John Maynard Keynes’e dâir şunu yazdı; “Keynes’in, ulusal planlamanın bir savunucusu hâline geldiğinde, klâsik doktrinleri terk etmeyi ve devleti fiyatların hâkemi yapmayı zarurî bulması... bir gizem yahut tesadüf değildir.”

ew, *Quarterly Journal of Economics*, *Journal of Political Economy*. Birkaç itibarlı kolej ve üniversitede profesörlük yaptı, önde gelen iktisadî topluluklarca yapılan büyük faaliyetlere konuşmak için davet edildi, *Encyclopedia of the Social Sciences* (Sosyal Bilimler Ansiklopedisi) için iktisat disiplinine dâir yorum yazdı ve Avrupalı bilim adamları için Amerikan iktisadî düşüncesi üstüne yazılar kaleme aldı.⁴⁵ Amerikan İktisat Topluluğu'nun (American Economic Association) bir yöneticisi ve nihayetinde başkanı ve Amerikan Felsefe Cemiyeti'nin (American Philosophical Society) bir üyesi idi.⁴⁶ Değerli bir övgüyle, *American Economic Review*'de sekseninci doğum gününü kutlayan bir betik aldı ve ölümünün ardından aynı yayında takdirle anıldı.⁴⁷

Yüzyılın başlangıcında Frank A. Fetter Avusturyacı bayrağı diğer herhangi bir bilim adamının yaptığından daha yükseklerle taşıyordu. Sübjektif değer ilkesine dayalı tutarlı bir genel iktisat teorisi kurdu ve sermaye ve fâiz üstüne eseri, bu çetin konuları genel teorisine tamamen dâhil etti. Frank A. Fetter Avusturyacı iktisadın altın dönemindeki en parlak yıldızlardan birisiydi.

45 Fetter 1912'de Amerikan İktisat Derneği Başkanı Yıllık Konuşmasını, "Population or Prosperity" başlığı ile yaptı ve 1924'de Wisconsin Üniversitesi'nde Richard T. Ely'nin portresinin açılışında konuştu, "The Economists and the Public" başlığı ile. Ayrıca J. B. Clark'ın onuruna bir konuşma yapmıştır; "Tribute to Professor John Bates Clark at Dinner in His Honor," *American Economic Review* ilâvesi cilt 17 (Haziran 1927): 11-13 ve Amerikan Felsefe Cemiyeti'nin bir toplantısında konuşmuştur; "The Early History of Political Economy in the United States of America," *American Philosophical Society Proceedings* 87 (Temmuz 14, 1943): 51-60. *Encyclopedia of the Social Sciences* için üç madde yazdı. (New York: MacMillan, 1930-1935): "John Elliot Cairnes," cilt 3, s. 140; "Capital," cilt 3, ss. 187-190; ve "Rent," cilt 13, ss. 289-92. 1910, 1914, 1931 ve 1932'de Avrupayı uzun süreliğine ziyaret etti ve 1927'de Wieser *Festschrift*'i için Amerikan iktisadî düşüncesinin durumu üstüne uzun bir makaleye katkıda bulunmak için davet aldı, "Amerika," *Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart, Friedrich Wieser in Memoriam, in Gestaltbild der Forschung in den einzelnen Ländern* (Viyana: Julius Springer, 1927), ss. 31-60 ve 1930'da kendi iktisadî düşünce anlayışı üstüne katkıda bulunduğu çalışma; "The New Conceptual Basis of Economics," *Economia Politica contemporanea, saggi di economia efinanza in onore del Prof Camillo Supino* 1 (Padova: A. Milani, 1930), ss. 93-102.

46 Fetter Amerikan İktisat Topluluğu için 1901-1906 arasında Hazine Sekreteri, 1906-1911 ve 1944-1945 arasında Yönetim Komitesi'nde ve 1912'de Başkan olarak hizmet verdi. Amerikan Felsefe Cemiyeti'ne 1935'de katıldı ve Cemiyet'in Araştırma Komitesi'nin bir üyesi idi. Fetter ayrıca Amerikan Sanat ve Bilimler Akademisi'nin bir üyesiydi ve 1927'de Avusturya İktisat Cemiyeti'nin Carl Menger Madalyası ile ödüllendirildi.

47 Stanley E. Howard ve E. W. Kemmerer, "Frank Albert Fetter, A Birthday Note," *American Economic Review* 33 (Mart 1943): 233-34 ve J. Douglas Brown, "Memorial: Frank Albert Fetter, 1963-1949," *American Economic Review* 39 (1949): 979.

Kaynakça

- FETTER, Frank A. *Capital, Interest, and Rent: Essays in the Theory of Distribution*. Ed. Murray N. Rothbard, Kansas City: Sheed Andrews and McMeel 1977.
- FETTER, Frank A. "Economic Systems: Post-War Planning."1945. *American Economic Review* 35 (Haziran): 445-46.
- FETTER, Frank A. "Value and the Larger Economics I: Rise of the Marginal Doctrine." 1923. *Journal of Political Economy* 31 (Ekim): 594.
- FETTER, Frank A. "Price Economics versus Welfare Economics."1920. *American Economic Review* 10 (Eylül): 483-86.
- FETTER, Frank A. "Population and Prosperity."1913. *American Economic Review*, Supplement 3 (Mart): 5-19.
- FETTER, Frank A. *Principles of Economics*. New York: Century 1904.
- FETTER, Frank A. "Theories of Value in Their Application to the Question of the Standard of Deferred Payments." 1895. *American Economic Association Publications*, Supplement 10 (Mart): 101-03.
- HOXIE, Robert F. "Fetter's Theory of Value." 1905. *Quarterly Journal of Economics* 19 (Şubat): 210-11